

KANAVA 5/2023

Avain suurvallan ytimeen

Bengt Jangfeldt: Venäjä – aatteet ja ideat Pietari Suuresta Putiniin. Ruotsinkielinen alkuteos Vi och dom. Bengt Jangfeldt om Ryssland som idé. Suomentaneet Veli-Pekka Ketola ja Taina Wendorf. Siitälä 2023, 214 sivua.

TAAS ruotsalainen tunkee Suomen reviiirille! Ja millä tavalla dosentti, slavisti Bengt Jangfeldt sen tekeekään.

Venäjä – aatteet ja ideat Pietari Suuresta Putiniin -essekirjan lähdeaineisto kattaa sekä itäistä että läntistä tietämystä; läntisiä teoksia on 40, venäläisiä – tarkemmin kirjoittajien taustaa erittelemättä – 29. Vanhimmat on kirjoitettu 200–300 vuotta sitten, joskin julkaistu 1900-luvun alkuvuosina, tuoreimmat Krimin tapahtumien jälkeen.

Suomalaislähteisiin Jangfeldt ei ole tukeutunut. Nykyaikana kielimuurit eivät ole ongelma, joten curiositeettina voi mielenkiinnosta kysyä, eikö esimerkiksi Suomessa kovinkin suosituilla Ulkopoliittisen instituutin omilla tai vierailevilla Venäjä-tutkijoilla ole ollut Jangfeldtille annettavaa? Onko suomalaisten nykyinen Venäjä-tuntemus todella puhutun ohutta?

Tai vahvistaako Jangfeldtin kirja piintyneen suomalaiskäsityksen riikinruotsalaisten itseriitaisuudesta? Ei vahvista. Pikemminkin se kertoo Suomesta, jolla on ainutlaatuinen kyky heittäytyä tuulten mukaan. Sotien jälkeen 78 vuotta sitten alkanut ”ystävyysspolitiikka” rapautui sitä mukaa kun suomalaispoliitikkojen Venäjä-tuntemus keventyi. Neuvostoliiton hajoamisen ja EU-jäsenyyden jälkeen ryssästä tuli jälleen ryssä. Tämän Mauno Koivisto havaitsi ja kertoi jo 2000-luvun alussa, jolloin kuin jostain kumpujen yöstä ilmestyi hänen 300-sivuinen kirjansa *Venäjän idea* (Tammi 2001) – määrite, jota Dostojevskikin aikoinaan käytti. Koiviston ideat käännettiin tuoreeltaan muun muassa ruotsiksi ja venäjäksi. Ja nyt, ajan muuttuessa, kirja kaivettiin naftaliinista. Väistämätön johtopäätös on, että kahdessa vuosikymmenessä tiedon puute oli vain kasvanut. Sitä paikkaa nyt Jangfeldt kirjallaan.

PELKISTÄEN Jangfeldtin ja Koiviston kirjat lähestyvät ydinkysymystä hyvin samankaltaisesti. Kummankin näkökulma tukeutuu pitkään historiaan. Koiviston näkökulma on omakohtaisempi ja aavistuksen historiapolitisempi kuin Jangfeldtin kulttuurihistoriallisemman kirjan, joka käsittelee valtavan maan kulttuuria, sanan laajemmassa merkityksessä, ”*lähinnä kaksitahoisena ilmiönä*”. Mukana on aatteita, ajatuksia, politiikkaa ja historiaa yhdistettynä kulloisiinkin vallanpitäjiin: tsaareihin, vallankaappareihin, bolševikkeihin ja vielä lännen ihasteleman Boris Jeltsinin joukon mukanaan tuomaan ryöstökapitalismiin.

62

Jangfeldt kuljettaa lukijan historian suurista linjoista pieniin, suorastaan meheviin yksityiskohtiin. Esimerkiksi jo 1700-luvun puolivälissä Romanovien ”*hallitsijasuku oli Pietari III:n noustessa valtaistuimelle kolmelta neljäsosalta saksalainen ja pieneltä osalta ruotsalainen*”. Ja: ”*Kaikki seuraavat Venäjän keisarit avioituivat ulkomaisten, lähinnä saksalaisten, prinsessojen kanssa*”. Niinpä vallankumousvuonna 1917 Venäjän hallitsijasuku ”*oli vain nimellisesti romanovilainen*”.

SEKÄ poliittisesti että kulttuurisesti Venäjän aatteissa ja ideoissa on kaksi raidetta. Nyt vahvoilla oleva itäinen raide juontuu Kiovan Venäjän (988 jaa.) omaksumasta kristinuskon itäroomalaisesta (bysanttilaisesta) muodosta. Se on vuosisatojen kuluessa vaikuttanut eri tavoin dogmaattisen ajattelun vahvaan asemaan Venäjällä, semminkin kun maasta tuli Bysantin Konstantinopolin jälkeen vuonna 1453 ortodoksisen kirkon keskus. Lännessä kreikkalais-ortodoksinen suuntaus etsi dogmatismiin sijaan ”*älyllistä vastausta doktriinin kestävyYTEEN*”, mutta vastauksen löytäminen siihen ei itäisen suunnan ajattelussa kuulunut ihmisen tehtäviin. Etsintä jatkuu.

Läntiselle raiteelle siirryttiin, kun vuosien 1682–1725 tsaari Pietari I (Suuri) päätti 1700-luvun alussa perustaa ja rakennuttaa Nevajoen suistoalueelle apostoli Pietarin nimeä kantavan satamakaupungin, joka korvasi pian Moskovan pääkaupunkina. Haaveena ja tuloksena oli ”*länsimäinen*”, ”*eurooppalainen*”, ”*nykyaikainen*” vaihtoehto.

Ikkuna Eurooppaan avautui samalla kun Moskovan valot himmenivät. Oli akateemista pohdiskelua, uudistuksia, läntistä kaupunkiarkkitehtuuria ja kulttuuria,

joka korostui keisarinna
Katariina II:n hallitsijakaudella
1762–1796, kun ranskalainen valistusfilosofia
toteutui osin lainsäädännössä.

Kotimaassaan vaikeuksiin
joutunut ranskankielinen
Ensyklopediakin luvattiin julkaista
Venäjällä, ja keisarinna lupasi tehdä
Venäjästä oikeusvaltion.

JANGFELDTIN teos rakentaa perustuksen,
jonka pohjalta on helppo
seurata antagonistisesti etenevää
historian prosessia tähän
päivään. Vuoroin vallassa ovat
aatteet ja ideat, jotka määrittellään
slavofiiliaan tukeutuviksi (panslavismi
tai taantumuksellinen
nationalismi), vuoroin eurooppalaiset
aatevirtaukset (sosialismi
ja liberalismi). Ja jotta kaikki olisi
oikein mukavasti mullin mallin,
löytyy kummaltakin puolelta monenkirjavia
aatteen ja kapitaalinen
sotureita, jotka määrittävät, missä
kunkin on lupa pörhistellä.

*Venäjän aatteet ja ideat Pietari
Suuresta Putiniin* on kirpeä ja
avartava matka suurvaltaan, joka
muokkautuu yhä uudelleen tutuilla
raiteillaan osana itää ja osana
länttä. Kahdesti August-palkinnon
saanut, Vladimir Majakovskista
(suomentanut Juhani Lindholm)
sekä Nobel-perheestä Venäjällä
(suomentaneet Ulla Lempinen ja
Pekka Tuomisto) kirjoittamistaan
laatuelämäkerroistaan tunnettu
Jangfeldt osoittaa, että kokonaisuudet
hallitsevan kirjoittajan pienimuotoinkin
esseekirja voi olla
täysipainoinen. •
PENTTI PELTONIEMI
Vapaa toimittaja